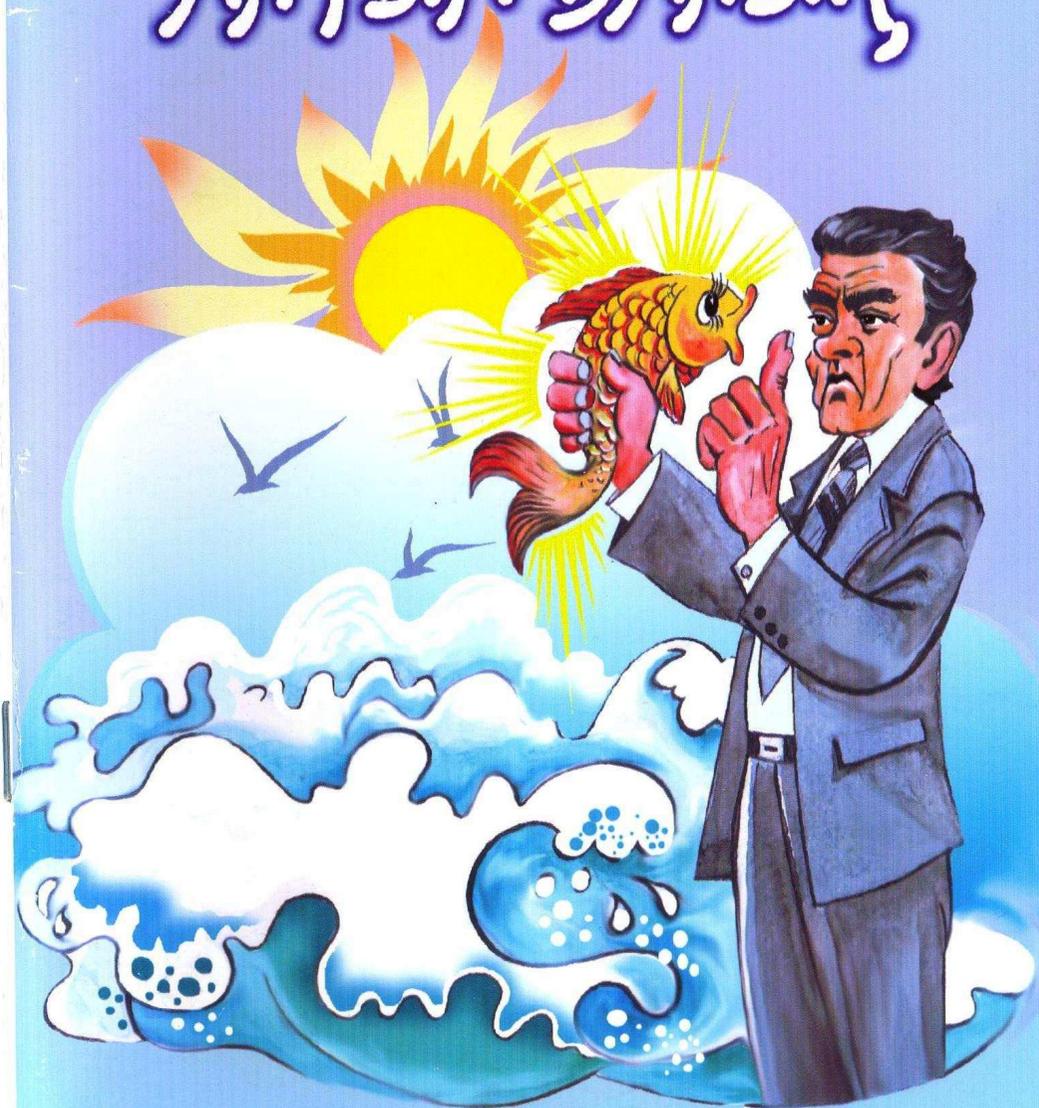

ТИЛЕУБЕРГЕН ЖУМАМУРАТОВ

ЖАЗЫҮШЫ ХӘМ АЛТЫН БАЛЫҚ

ISBN 978-9943-4434-1-9

«БИЛИМ»

9 789943 443419

ТИЛЕҰБЕРГЕН ЖУМАМУРАТОВ

**ЖАЗЫҰШЫ ҰӘМ
АЛТЫН БАЛЫҚ**

НӘКИС
«БИЛИМ»
2015

УОК 821. 512. 121-1 Т. Жумамуратов. Жазыўшы ҳәм
КВК 5 Қар алтын балық. Нөкис, «Билим»,
Ж—93 2015-жыл. 64 бет.

УОК 821. 512. 121-1
КВК 5 Қар
Ж—93

Өзбекистан ҳәм Қарақалпақстан Халық шайыры Тилеўберген Жумамуратовтың туўылғанына быйыл 100 жыл толады.

XX әсирдиң көрнекли шайыры қарақалпақ әдебиятында дәслепки сатириклердиң бири болды. Қуйылып келген ўақытта жазылған ҳәзил-дәлкек қосықларын көпшилик ықласбентлер еlege дейин ядқа биледи.

Биз бүгин шайырдың юмор-сатиралық қосықларын өз алдына китапша етип усынып атырмыз.

Топламды баспаға таярлаған:

МАЛИКА ЖУМАМУРАТОВА

ISBN 978-9943-4434-1-9

© «Т. Жумамуратов», 2015.
© «Билим» баспасы, 2015.

МӘСПӘМБЕТТИҢ ТҮСИ

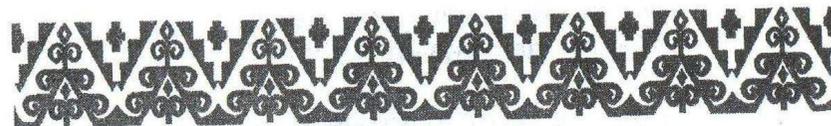
Жыйналыс кетти ашылып,
Мәспәмбет отыр ортада,
Көтерилип, басылып.
Басланыўдан жыйналыс,
Питиўине асығып.
Көпшиликтиң көзинше,
Сақланбақшы өзинше,
Пиянлығын жасырып.
Арқаланған адамдай,
Столға беккем асылып.
Сақланған менен болмады,
Денесин бийлей алмады.
Урты кетти бултыйып,
Еки көзи қылтыйып.
Ерни кетти бозарып,
Бет-ажары өзгерген,
Помидордай қызарып.
Симирип ғана қаныпты,
Есинен әбден таныпты.
Шалқая берип бүгилди,
Адамлар оған тигилди.
Қурылдап атыр байқасақ,
Оянбайды шайқасақ.

Қурылдап жатып түс көрди,
Бир тамаша ис көрди:
—Теңизге жылым салыпты,
Тонналап балық алыпты.
Толмай жүрген планы,
Тап сол ўақта толыпты.

Толып ғана қоймастан,
Мың процент болыпты.
Оннан да асып барады,
Кем-кемнен тасып барады.
Бир жағына жылымның,
Шийшелер түсип барады.
Шампанское, шарапқа,
Арақ пенен коньякқа,
Қумарланып қарады.
Тамсанып турып, жутынып,
Симирип ишип барады.
Тек ғана оның бир дауыс,
Нәшесин бузып барады.
Сонда да ишип тояды,
Көп запас жыйнап қояды.

Оянып кетсе, түси екен,
Мәспәмбетти шалқытқан,
«Ақмамбет»тиң күши екен.
Теңиз болып көринген,
Үлкен клубтың иши екен.
Жылым деп тартып турғаны,
Оятып турған киси екен.
Шийше деп ушлап турғаны,
Столының мушы екен.
Нәшесин бузған бир дауыс,
Докладшы қыз екен:
— Әдетин сирә қоймайды,
Арақ ишсе, тоймайды.
Бузылысқан турмыстан,
Шығарылсын жумыстан»,—
Деп, журт сөзин питкерди,
Усынысын өткерди,
Мәспәмбет өзи түсинбей,
Қосыла қолын көтерди.

1954-жыл.

ЖАЗЫҰШЫ ҰӘМ АЛТЫН БАЛЫҚ

Бир жазыұшы аў салыпты,
Өт қақпай, жүдә жалықты.
Енди қайтсам деп турғанда,
Тутты ол алтын балықты.

Мәгар Пушкин жазған балық,
Услағанда өлип-талып.
Адам яңлы сөйлеседи,
Шоршынды бул ҳайран қалып.

Балық айтты: — Мен зор байман,
Кем демеңиз Хатамтайдан.
Бир жақсылық етип қара,
Сен мәрт болсаң умытпайман.

Пәслеў болса үйиң-жайың,
Өзим қайта салдыртайын.
Саўға ушын берейин мен,
«Волга» менен жанармайын.

Жетпес тапқан өз табысың,
Маған төлетип ҳақысын, —
Тез арадан гараж қурып,
Темирден соқтырт қапысын.

Участқаңды бағ етейин,
Қунымды солай өтейин.

Мени жеп мүйизің шықпас,
Жибер аға тез кетейін! —

Деп, жалынды алтын балық ...
Мушын түйіп қолға алып,
Балыққа алып-топылды,
Басына зор зәулим салып.

Жақпай қалып айтқанлары,
Жазыушының келди ары.
— Әй, заңғар, сен не деп турсаң?!
Өзимде бар соның бәрі! —

Дәсте-дәсте ақша-пулым,
Жарытпайды берген қуның.
Бир тийинсиз жиберемен,
Кем санама, уят буның! —

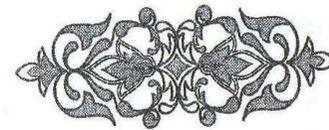
Деп, дөпинип қарап турды,
Былғап суўға ылақтырды.
Үйге келип жуптысына,
Баян етти шолақ сырды.

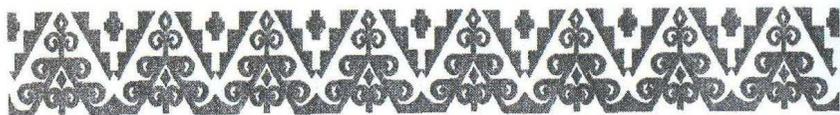
Бийке буған хайран қалды,
Урыса-урыса жағы талды.
Ақырында, жалынды да,
Жүректегин айта салды:

— Шүкир, бәржай хәмме нәрсең,
Қәте айтсам, кеширерсең.
Бир кемисиң — жалғыз талант,
Соны сора енди көрсең! —

Деди, нықлап өз хаялы,
Дурыс гөп ғой баз баяғы...
Хәр күн теңиз жағалап жүр,
Талант табыў бар қыялы.

Алтын балық узап кеткен,
Оны жүдә өкпелеткен.
Бул бийшара харып-талып,
Шығар емес теңиз беттен...

ШЕРНИЯЗДЫҢ ДУҰАСЫ

Халық аңызы

Шопан жигит бар екен,
Көрип жүрген Шерекең.
Келиншеги тентеклеу,
Қасарысқыш өр екен.

Айша менен Оразбай,
Ата душпан араздай.
Күнде қыйқыу үйінде,
Дөпинискен қораздай.

Көпке сыры билинди,
Гәпке, сөзге илинди.
Қайта-қайта араша,
Қоңсылары бүлинди.

Айша қатты зорықты,
Ишине дөрт толыпты,
Муңын айтып шағынып,
Шерниязға жолықты:

— Ерим мени урады,
Қулағымды бурады,
Күнде жөнжел, күнде дау,
Болады да турады.

Қарасам да айнаға,
Мени кем деп ойлама.
Дүзегендей еримди,
Бир дуға бер, қайнаға! —

Деп, жалынды жас келин,
Өр көкирек мәс келин.
Шерекең бірден сезип тур,
Келин кеуили өскенин.

«Билмесем де дуғаны,
Даудан шатақ туады.
Егер дуға бермесем,
Ериң сени қуады.

Болсаң да сен ерикли,
Миллет етпе көрикти» —
Соны жазып үш бүклеп,
Дуға етип берипти.

— Айналайын келиним,
Ашыуы келсе ериңнің,
Қағазды беккем тислеп тур,
Бүлк етпесин ериңің! —

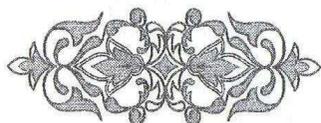
Деп, ақын оны сынапты,
Өткерипти сынақты.
Соннан баслап күйеуі,
Келиншегин унатты.

Ашшы тиллик-келинде,
Гәп жоқ екен еринде.
Жантаспапты хеш шауқым,
Бүлк етпеген еринге.

Татыу турмыс қурыпты,
Палдан татлы турыпты.

Ақынның сол дуғасы,
Даў-жәнжелди қурытты.

Бир сөзден қалсаң «хаў!» деме,
Сөл нәрсени даў деме.
Өз үйиңнің адамын,
Питиспестей жаў деме!

ТӘШИМНИҢ ТАЛАБЫ

Сатиралық рәуаят

Қарақалпақ, қазақларда,
Айтысады Төшимди.
Даңқы тарап узақларға,
Болды дейди төсилли.

Бир есаптан надан дейди,
Шәхәр, аўыл-аймақта.
Мәлим болған адам дейди,
Қоңырат, Таллық, Мойнаққа.

Үйдиң есер қонағындай,
Бийзар еткен халықты.
«Тап Төшимнің талабындай» —
Деген нақыл қалыпты.

Он сыйырға қызын сатып,
Алды дейди қалыңға.
Қыз өлипте сеспей қатып,
Иши толып жалынға.

Дәрья бурқып жығып өтип,
Шығыры да қалмаған.
Теңиз жаққа ығып кетип,
Барлығын суў жалмаған.

Нар түйени айыр етип,
Кеспек болған өркешин.
Жапырақтан қайық етип,
Жүенлепти серкесин.

«Өзиме көз өтпесин» деп,
От тутатқан пахтаға.
«Муз жарылып кетпесин» деп,
Қағып қойған атлама.

«Ендиги жыл аларман» деп,
Қаршығасын көмипти.
«Бир жылдан соң саларман» деп,
Қазып алған өликті.

«Бул бир оңай ийесине,
Излемей-ақ табаман» –
Деп, жайылған түйесине,
Қарақшыны қадаған.

Өртең көлге май салыпты,
«От тезирек өшсин» деп.
Қара жерге аў салыпты,
«Қудай берсе, түссин» деп.

Түйе минип, ылғал салып,
Қоңыратқа барыпты.
Базарлыққа тары алып,
Еки қапқа салыпты.

Еки қапшық дән тийепти,
Түйениң бир жағына.
Еки қапшық қум тийепти,
Теңлестирип тағы да.

«Аўмасын» деп ислегени,
Өз пикирин жөн етип.
Оған есап түспегени,
Еки жағын тең етип.

Өзи жаяў шаршап-талып,
Келеберди жетелеп.

Жолда биреу сезип қалып,
Айтты гәпти төтелеп:

—Қалай-қалай ермегиңиз,
Бир көриңиз ойлап та?
Қум топырақ дегениңиз,
Көп емес пе Мойнақта?!

—Ақыл көп қой бул ағанда,
Сени қудай ура ма,
Қумды теңлеп артпағанда,
Түйеде жүк тура ма?!

—Тасласаңыз топырақты,
Оннан зыян тийе ме,
Дәни толы еки қапты.
Теңлеп артсаң түйеге?!

—Ислеп көрши өзиң онда, —
Төшим буған көнипти.
Иле-сала жигит сонда,
Шегирипти көликті.

Төгип таслап топырағын,
Теңлеп артты тарыны.
Бірдей етип еки жағын,
Мингизипти ғаррыны.

Отағасы, болды қолай,
Мине Сизге жаңалық!
Кетебериң өне солай,
Түйеңизде дем алып —

Деди жигит, қалаберди,
Гәпти енди туұарып.
Төшим алға бараберди,
Нөрестедей қуұанып.

Қәпелімде қарап турып,
Бир ой түсти қартыңа.
Түйесинің басын бурып,
Қайта жүрди артына.

«Меннен де зор бул жақтағы,
Аса кеткен ақыллы» —
Деп бул, кеткен узақтағы,
Жас жигитти шақырды.

— Сениң менен таныспастан,
Уят екен кеткенім.
Ақылыңа жарыспаспан,
Кәраматың көп сениң.

Сендей перзент туғағоймас,
Жаман-жәутик ғаррыдан.
Бундай ақыл шығағоймас,
Аш-жалаңаш жарлыдан.

Қыял менен илип турман,
Тап өзіңди шамалап.
Байлығыңды билип турман.
Ақылыңнан бақалап.

Қайсы жердің данасысаң,
Баян әйле еліңди?!
Қайсы байдың баласысаң?
Билдир маған жөніңди? —

Деп, Төшекең гүрриңлесип,
Жас жигитти ардақлап,
Түйесинен қайта түсип,
Басын ийди жалбақлап.

Жигит турып мынау сөзге,
Мыйық тартып бир күлди.

Көзи түсип қыран көзге,
Тәшим зәрре иркілди.

Жигит айтты: — Бай емеспиз,
Намыслымыз, арлымыз.
Төрт түлиги сай емеспиз,
Себеби, биз жарлымыз.

Үлкен байлық табыу ушын,
Бизде ондай хал да жоқ.
Ең болмаса сауыу ушын,
Жалғыз сыйыр мал да жоқ —

Деген сөзге Тәшим бирден,
Аң-таң болып сасыпты.
Тез арада усы жерден,
Кетиу ушын асықты.

— Тап усиндай ақыл менен,
Жүрген болсаң байымай,
Өзимдики мақул екен,
Жибере бер жайыма.

Хешбир қәте етпедим мен,
Болдым сөйтип Тәшим бай.
Сонда неге кетпедиң сен,
Жүклериме асылмай?!

Қайық соққан жапырақтан,
Ақылымды артық көр.
Түсирилген топырақты,
Өзің қайта артып бер! —

Дегеннен соң оның қайта,
Орынлапты мақулын.
Жигит жүрди айта-айта,
Тәшимнің сол «ақылын».

Бир жағына қумды артты,
Бир жағына тарыны.
Түйе жетеп, жаяу қайтты,
Местей болып қарыны.

Көп болған соң өзинің де,
Малы, қойы, жылқысы.
Иси менен сөзинің де,
Билинбепти олқысы.

Айдай арыу қостары да,
Гәп айтпапты бетине.
Бир ауыз сөз қосқанында,
Таяқ тийген етине.

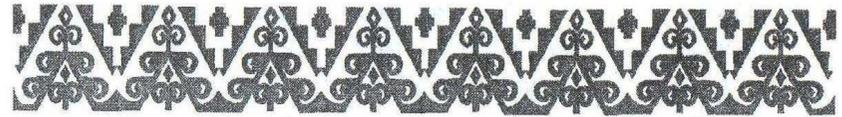
Тәшимнің көп мини ушын,
Хешким қарсы келмеген.
Жарлы малай күни ушын,
Оның сөзин жөнлеген.

Хәтте Тәшим аталыпты,
«Аплатундай дана» деп.
Соған өзи мақтаныпты,
«Меннен ақыл сора» — деп.

Бул заманда қалған емес,
Бурынғының Тәшими.
Қалды десек жалған емес.
Бирли-жарым тәсили.

Бул дәуірде бурынғыдай,
Жарлы да жоқ, бай да жоқ.
Тек Тәшимнің қылығындай,
«Бир мен» деуден пайда жоқ.

1953-жыл, март.

ҚЫЗ СҮЙГЕН ЖИГИТ

Юмор

Бир саудагер етип түрлі саудасын,
«Сауда»ға да салған екен сау басын.
Сулыұырақ жанан келсе дүканға,
Алға тутқан набат пенен халұасын.

— Сениң ушын жүрегимде жалын, — деп,
Таўсылмастай дүнья менен малым көп.
Бир кемисим — жалғыз ғана перийзат,
Болсаң қәне мениң сәуер ярым! — деп.

Алдай берип бәрхә өткен-кеткенди,
Қайқылығын дуйым журттан өткерди.
Сырын билген қоңсылардың барлығы:
— Қәсийетсиз жалатай! — деп жек көрди.

Не болса да дузақ болды усыман,
Жигит жүдә мақтанады усыған.
Бир күнлери гүл шырайлы перийзат,
Сылаң қағып өте берди тусынан.

Шақырса да иркилмеди қайрылып,
Аң-таң болды жигит естен айрылып.
Секелеклеп арқасынан жүгирди,
Көкирегін шыдатпастан қайқылық.

Жетип алып: — Тоқтайтур! — деп шақырды,
Сулыұ да бир нашар екен ақыллы.
— Аға, қәне, жұмысыңды айта бер,
Алып кеткен жоқ едим ғой хақыңды? —

Деп, күлімлеп ойнақшытып көзлерин,
Тыңлап турды саудагердің сөзлерин.
— Бир көриуден ашық болдым өзиңе,
Жүрегимди шырмап алдың тез мениң, —

Деп, жууқылдап ынтық пенен қарады,
Еки көзи сулыұды жеп барады.
— Бирден қалай ашық болдың бизге? — деп,
Гөззал буннан салмақ пенен сорады.

Жигит айтты: — Мөргия бар өзиңде,
Гүлдің көрки жарқырап тур жүзиңде..
Сулыұ айтты: — Меннен гөре шырайлы,
Арыұ сиңлим киятыр ғой изимде, —

Деп, қыз оның сын-сыпатын мақтады,
Саудагер де жүрисинен тоқтады.
Айтқан сөзин тыңлап-тыңлап турды да,
Қызға кетти, қол силтеген жақтағы.

Барып көрсе кемпир екен ол дағы,
Қыйсаңлайды қолтығында балдағы ...
Жигит сонда жамбасына бир урды:
— Жаңағы қыз мени жаман алдады! —

Деп, жүгирип жетип алды қайтадан,
— Тоқта, сулыұ, тағы бир гөп айтаман.
«Сулыұ бар» деп неге мени алдадың?
Сонша ашық болған едим пай, саған! —

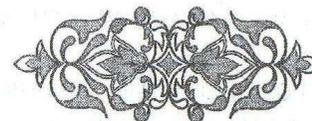
Деп, хаплықты қырыңқырап тамағын,
Гейде күлди, гейде үйип қабағын.

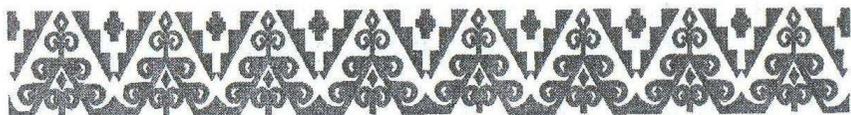
Сол ўақытта тикке қарап бетине,
Қыз усылай қайтарыпты жуўабын:

— Шын ашықлар бир қыз ушын зарлаған,
Сенде жүрек мухаббаты қалмаған.
Шын ашықлар излемейди басқаны,
Сенсең мени «ашықпан» деп алдаған!...

Қыздың айтқан сөзи тегин оқ емес,
Ондайларға не айтса да көп емес.
Арамызда бирең-сараң болса да,
Тап соныңдай аўмақайлар жоқ емес!

1966-жыл, апрель.

ШАЙЫР ХӘМ ҚАЙҚЫ ЖИГИТ

Шайыр көрди бир жигитти мини жоқ,
Бети тегис, өзи қайқы, жүдө шоқ.
Өз қәдирин әлләғандай түсинген,
Тоқтамастан бурқып сөйлер, кеули тоқ.

— Шайыр, — дейди, — бир көрсем деп жүр едим.
Қәлем ал да, тәрийплей бер, тилегим.
Сүйип алған хаялымды тасладым,
Бир гөззалға қауып қалып жүрегим.

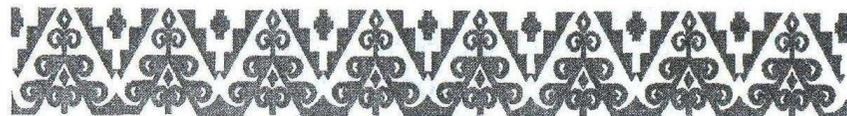
Қоңсы-қоба «зор екен» деп мақтады,
Бирақ, кем-кем ол да маған жақпады.
Кеуилим суўып ажырастым. Унаттым —
Бир сулыўды Тахтакөпир жақтағы.

Ұеде бердим жолдас етип алыўға.
Тағы қыздым төрткүлши бир сулыўға.
Қоңыратлы қыз бенен де таныстым.
Үшеуи де қайыл жолдас болыўға.

Сөйтип маған кеуиллери бурылды,
Билмес олар бөлек-бөлек сырымды.
Бир қосық жаз, тап өзимнің атымнан,
Бәрине де жиберейин жырымды.

Шайыр айтты: — Билип турман шамалап,
Бул жүрегің жүрек емес, сабалақ!
Адамшылық намысыңнан безипсең,
Қораздай-ақ көрингенди қуўалап!

1956-жыл.

АЛЛАМУРАТ ӘЛПАЙЫМ

— Алламурад әлпайым,
— Өзи басшы иске қайым, —
Деўши еди жолдаслары,
Сырттан мақтап көрген сайын.

Қалай мақтамасын оны,
Ашыўланбас, қызбас жоны,
Ашық минез, киши пейил,
Тек «кишилеў» хызмет орны.

Исине де жаман емес,
Хеш мақтанған адам емес.
Қыйынырақ мәселеде,
Досларынан алар кеңес.

Бул минези пайда етти,
Үлкенлеў хызметке өтти.
Зор столға ийе болып,
Шалқайып отыра кетти.

Ал, енди сол ўақтан баслап,
Минез өзгерди, ғоддаслап.
Түнерип шыррыя қалды,
Журттан өзін бийик услап.

Ким мин айтса изин қазды,
«Қопал ...» деп буйрыққа жазды.
Өзине жақын дос етти,
Гил жарамсақ-жағымпазды.

Алмады көптен кеңести,
Мәселени жалғыз шешти.
Ақыл айтқан досларының,
Дигирлеп қулағын тести.

Сөл нәрседен қыйтық тауып,
—Билмейсең,—деп, жала жауып.
Хәркимге бир дәпиниұши,
Болды нағыз бақырауық.

Қарауында неше адам,
Буныңша биразы—«надан».
Ойлап жүрди «өзим ғой,—деп, —
Артық туұылған анадан».

Көпке жүдө зықы өтти,
Биразларды ермек етти.
Бир ұақта отырған стол,
Қәпелимде өңкип кетти!

Босанған соң үш ай ислеп,
—Ұақ, ислеппен ерси ис,—деп.
Жуұасып пуш болып қалды,
Өкинеди ернин тислеп.

Жарамсақ досларын көрсе,
Сәлемин де алмас берсе.
Қайта буны сықақ етип,
Жаманлап жүр хәр бир жерде.

1955-жыл.

СУҰҒА КЕТКЕН АДАМ

Халық аңызы

Қасына қойып қурықты,
Астына төсеп урықты,
Жулқынып аққан дәрьяға,
Жылқыман қарап турыпты.

Батып-шүмип қалықлап,
Деми қысып халықлап,
Хәлсиреген биреұди,
Көрип қалды анықлап..

Зуұлатып ағыс жүйриги,
Тартып Әмиұ ийрими,
Мантыққан сол сорлыға,
Келди буның мийрими.

Қурал етип қурықты,
Суұға қулаш урыпты.
Қурықты белден илдирип.
Қырға қарай бурыпты.

Хәпзаматта қутқарды,
Дизеге бүкке жатқарды.
Арқасынан дүмпишлеп,
Иштеги суұын ақтарды.

Танауынан суұ атты,
Сулық болып көп жатты.
Белгили ұақыт өткен соң,
Есин жыйнап тил қатты:

— Шикарға шығып елимнен,
Зорға қалдым өлимнен
Дәрья менен тартыстың,
Қурық салып белимнен.

Мақтансын елиң, аймағың,
Әйгили ханы Хийұаның.
Әспандияр тап өзим,
Ийеси барлық дүньяның.

Аярым жоқ жанымнан.
Келеди бәри халымнан.
Керегиңше алабер,
Ғәзийнемнен, малымнан.

Изиме хәзир ересең,
Үлкен бахыт көресең.
Бүгиннен баслап Хийұаға,
Сен де үлкен төресең! —

Деп, ол өзін танытқан,
Дурыс, мине, анық хан.
Жылқышы буның атағын,
Еситип жүрген халықтан.

Жылқыман да жигерли,
Қуұанбады, түнерди.
Булттай болып минезин,
Өзгертти де жиберди.

— Байлыққа жоқ жарысым,
Хамалға болмас тарысым.
Қутқарыў — иси хәммениң,
Адамшылық ар ушын.

Ергим келмес қумартып,
Мийнетте қол қабартып.

Халық пенен дәўран сүргеним,
Ханлығыңнан мың артық.

Қызбайман дүнья алғанға,
Тилим бармас жалғанға.
Қандай бахыт табылар,
Сарайыңа барғанда?!

Қылт-қылт етип қысылмай,
Хеш кимге жәбир усынбай,
Өзиме өзим хан болып,
Жүргеним мақул усындай.

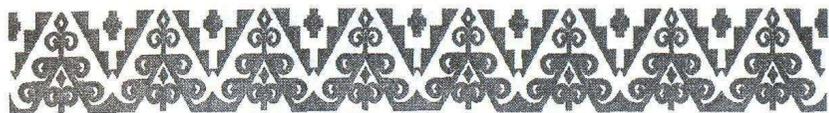
Деген ұақта бул киси,
— Надансаң сен, жылқышы,
Деп сықақлап сөз айтып,
Ханның келди күлкиси.

— Надан десең, наданман,
Бирақ, мен де адамман.
Сениң менен дос болсам,
Хәмме ушын жаманман.

Елге қөдириң қалмаған,
Ханлық бахыт болмаған.
«Қутқарды» деп, тил қатпа,
Үлкен сыйлық сол маған.

Деди, нықлап жылқышы,
Мине, мәртлик үлгиси!
— Себеп, халықтан қорқаман, —
Деп те қойды бул киси.

Қурал етип хамалды,
Белгилеме шамаңды.
Халық — төрези, өлшеп тур,
Жақсы менен жаманды.

БИР СЫНШЫҒА

Мәнин билмей қосықтың,
Сын бериўге асықтың.
Жазыўшының жазғаны,
Мин көринди көзиңе,
Театрдың пьесасы,
Жин көринди көзиңе,
Инанбадық сөзиңе.
Бөденедей пытпытлап,
Саўысқандай шықшықлап,
Бақа дедиң түйени,
Қоян дедиң бийени,
Сабақ дедиң арқанды,
Гүбелек дедиң шортанды,
Билгир дедиң наданды,
Жақсы дедиң жаманды,
Дос көрмедин адамды,
Душпан көрдин хәттеки,
Хаял менен балаңды,
Қуўып салып үйиңнен,
Қашықлаттың араңды,
Гесиртке дедиң жыланды,
Кирпи дедиң қуланды,
Сыншыға да сын керек,
Сала берме ылаңды!

ҚӘҰЕСЕТ ТАРАТЫҰШЫЛАРҒА

Ешки мөйек туўыпты,
Ийтти қоян қуўыпты.
Қус атыпты бир мерген,
Мылтық етип уўықты.

Түйе шалбар кийипти,
Теңизге от тийипти.
Сөндирмек болып Саймамбет,
Отқа бензин қуўыпты.

Порханды жин урыпты,
Бул да қарсы турыпты.
Услап алып жинлердин,
Шойдықларын қырыпты.

Қырдың қайсар қуланы,
Шалқа түсип қулады.
Мүйизи менен жығыпты,
Кийиктиң муштай ылағы.

Жаңлатып, Нөкис, Аралды,
Былтыр бир гөп тарады:
Сексеўилдин жыланы,
Бир шофёрға оралды.

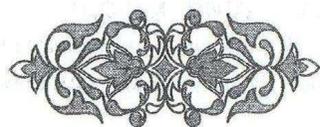
Жылан сонша желикти,
Таўып жақсы көликти,
Машинаға илесип,
Нөкиске де келипти.

* * *

Ойлап көриң ақырын,
Аңлап көриң мақулын,
Ким исенсе бундайға,
Қандай деймиз ақылын?

Көбик болып көпирип,
Өгиз болып өкирип,
Лапгөй сөзи усындай,
Бәлдиў-бәри өтирик!

ӨСЕКШИЛЕР

Биреў-екеў оңаша,
Өзлеринше қурып атыр тамаша.
Шөжелердей жуғыр-жуғыр,
Аўыз-мурыны жыбыр-жыбыр,
Пышшыў-пышшыў, сыбыр-сыбыр ...
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың ылғый өсек.

Қандай хийле, бул не тәлим,
Бири — шәкирт, бири болып муғаллим,
Сөйлеседи тежеп-тежеп,
Үйретеди гезек-гезек.
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың, ылғый өсек.

Тек өзлери — «Мәрдана»,
Тек өзлери — журттан асқан «зор дана».
Елдің «басқа батыры жоқ»,
Хеш бириниң «мақулы» жоқ.
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың, ылғый өсек.

1963-жыл.

ХӘМЕЛПАРАЗҒА

Жоқарыға жалтақладың қояндай,
Өз халқыңды тепкиледің бояндай.
Басқаны қул, өзиңди хан санайсаң,
Өңирдеги хұжжетиңнен уялмай.

Мен де жанман үйиңдеги балаңдай,
Сәлемлесем, тартынасаң харамдай.
Қабағыңнан неге сонша қар жаўды,
Қанжарласып, қандар болған адамдай?!

Урт көмпейтип өкпелескен балаша,
Шайырды да санай берме аласа.
Көрсетеди бақадан да пәслигин,
Хәр ким өзін таўдан бийик санаса.

Бир-биреўге түсинбейди сыр уқпай,
Дослық раўаж алсын деймиз кир жуқпай.
Аға десем, зербеңди үйирип,
Болмақпысаң Айдос, Бегис, Мыржықтай.

Ағам ғой деп кетип еди ықласым,
Нақ түсиндим сыйлаўдан түк шықпасын,
Аўыр екен менменшилик кеселиң,
Қасыңдағы жолдасларға жуқпасын!

1964-жыл.

ЕНДИ ҚАРАСАМ

Хамал барда буўрадай,
Талтаңладың, яр-яр.
Хамал кетип қояндай,
Жалтаңладың, яр-яр.

Хамал барда самалдай,
Есип едиң яр-яр.
Қулағымды дигирлеп,
Тесип едиң, яр-яр.

Хамал барда «ақылды»,
Егип едиң яр-яр.
Ақыллыны «ақмақ» деп,
Сөгип едиң яр-яр.

Хамал сени ширентип,
Қысқан еди, яр-яр.
Менменлигиң өзиңе,
Душпан еди, яр-яр.

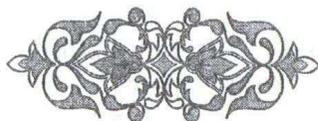
Хамалы зор биреўди,
Көптей көрдиң яр-яр.
Хамалы жоқ көпти сен,
Шөптей көрдиң, яр-яр.

Хамал кетип, самалың,
Тынып қалды яр-яр.

Өр минезиң шийшедей,
Сынып қалды, яр-яр.

Болып қалдың байлаулы,
«Жетим ғарға» яр-яр.
Досларыңа қарауға,
Бетиң барма, яр-яр?

1954-жыл.

БАСПАСӨЗДИҢ БИР ДӨКЕЙИНЕ

*«Бәри қойды алқымласа хәр жайда,
Шопанының мийнетинен не пайда!»*

Науайы.

Күни-түни қабақ қатып,
Бәржай еттим халық исин.
Сермеп жибер, жауқылдатып! —
Тасты кесер «подписиң».

Геройларым анталасып,
Күлсем, гейде жыладым.
Уйқы менен жанталасып,
Полат болды шыдамым.

Гезлескендей жауыз бенен,
Жүрегиң хеш иймеген.
Буйырасаң ауыз бенен,
Мен ислеймен мий менен.

Хәр қатарда гүмис кийген,
Жаслығымның бар жаны.
Хәр бир сөзим болсын деймен —
Жүрегимнің маржаны.

Жүз қубартып, шаршап-талып,
Бетке әжим-дақ түсти.
Тас төбемнен қырау шалып,
Шашқа таңба ақ түсти.

Сонда да бул, зор тамаша,
Жаздырмады дуғасы.
Шайырым, деп журт санаса, —
Мийнетимнің гүғасы.

Столыңды жандай сүйіп,
Қәдирлеймен орныңды.
Қабағыңды тастай түйіп,
Жыйырмасаң мурныңды.

Келегойсам түсіп исим,
Тергеушидей тергедің.
Жүрегимнің өндирисин,
Топан шелли көрмедің.

Көп шалқайдың ырасында,
Әкең соққан төриңдей.
Барған адам турар сында,
Жаңа түскен келиңдей.

Дым жалықтым келе-келе,
Тап қулыңдай бас ийіп.
Бир қосыққа он қетере,
Турып алдың қақшыйып.

Былай турсын оқы, сыйлау,
Көз салмадың мийнетке.
Тар минезің жанды қыйнау,
Басқаларды үйретпе!

Бирдем жерден қысып алдың,
Жабысқақ құрт, кенедей.
Изиме де түсіп алдың,
«Көзи қызыл бөледей».

Суу сынаптай кәүпек сөзди,
Жаңбыр еттің сыртымнан.

Болдың сонша алакезлі,
Күлип жүрип муртыңнан.

Сонша баққан соғымымды,
Мийманымнан жасырдың.
Мен баспасам солығымды,
Алшы түсти асығың.

Ендің талай неше түрге,
Жоспарыңнан билемен.
Тәсилицди, жүрген бирге,
Досларыңнан билемен.

Көпшиликти шөптей көрдің,
Буның да бар астары.
Бир басшыны көптей көрдің,
Менсинбедің басқаны.

Көрдим талай шатағыңды,
Жумсармадың дым ұаслан.
Шыққанда да китабымды,
«Брак» еттің билқастан.

Асқынладың бара-бара,
Көзиң жерди көрместен.
Үмитлендің жүзи қара,
Биллә, пара бермеспен.

Мийнет ушын жан аұыртпай,
Дузақ құрдың ақшаға.
Мәйек басқан құрық тауықтай,
Қулаш жайдың баспаға.

Маңлайыңнан териң ақпай,
Ебин тауып байыдың.
Шалғайыңнан ұешким қақпай,
Қырдан жүрди қайығың.

Берди елим зор атағын,
Ырайымды жықпады.
Сен төрептен бир китабым,
Тәуір болып шықпады.

Жаманлығың болса шығар,
Қап түбинде қалмасын.
Жүрегіңди түйреп тығар,
Сөзде мениң алмасым.

Зер қәдирин зергер билер,
Баға билмес олақсаң.
Көп отырма, адам күлер,
Бул столға қонақсаң.

Көп мақалам көрди жарық, —
Деп мақтанып қоқыйма.
Гөш дегениң — шийки балық,
Адам татып, оқый ма?!

Самқал сөзиң баға көрмей,
«Наборшик»ке атасаң.
Алып-сатар саўдагердей,
Алдап кепек сатасаң.

«Күтә» менен «шекем»лердиң,
Синонимин айтып бер?
Тақыр жерден шөпшек тердиң,
Шорқақлығың айыпкер.

Сөзди қысып мыжый бермей,
Болмаспеди алмассаң?
Бердақ тилин оқып көрмей,
Көп күшенген «дилмашсаң».

Ким талантсыз ақша тапса,
Менсинбейди шайырды.

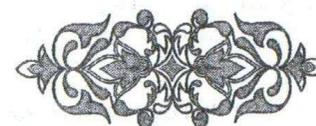
Қанға сиңген ҳарам ақша,
Намысыңнан айырды.

Болдым деме сөзге шешен,
Ғаўлап өскен талант көп.
Қораз болып ширенесең,
Хәмелиңди қанат деп.

«Нақ қолыма түсти» — деме, —
Сулайманның жүзиги».
Хәзир қырдан жүрсе кемең,
Алдыңда бар «қызығы»!

Питер исти тартып кери,
Ғақ жанларды қысарсаң,
Бирақ, сен де бир күнлери,
Үпелектей ушарсаң!

1966-жыл, 5-февраль.

ҚОСЫҚ ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Қабағы қалқып бүйректей,
Соппасы жарық түйнектей,
Жүрди биреу суымаңлап,
Сууда жүзген үйректей.

Шайырман деп исенип,
Қөлем ушлап тисленип,
«Көркем» сөзді топлады,
Бес-алты жыл күшленип.

Айғышланды көп қағаз,
Сөзінде өттең, дәми аз.
Бирақ, күтө қылтыңлап,
Ғамаллыға жағымпаз.

Әдетин журт жек көрди,
Бул хийлени өткерди.
Аға тауып, дос тауып,
Өз жумысын питкерди.

Китабы шықты жарыққа,
Мақтанды енди халыққа.
— Жазыушыман, шайырман
Қалады атым тарийхта!

Досларым маған дым ырза,
Мынау геллем сау турса,
Шаңыма да илеспес,
Асан, Наурыз, Жолмырза.

Хожабек, Төжет, Ибрайым,
Қосық жазар хәр дайым.
Шәкирт те етким келмей жүр,
Ондайлардың талайын.

Шайырлық маған жарасты,
Жазыушы деме Бабашты.
Жумабай-ма? — әй, қойшы,
Жазыпты қурттай сауашты. —

Деп, қуғанды секирип,
Симирди шалқып өкирип.
Талантлыға мин тақты,
Жүрген жерде көпирип.

Еле де жүр қайқайып,
Ақшаға байып шалқайып.
Китабы тур дәрпенбей,
Дүканда жатып қартайып.

Барлық китап өтеди,
Сатылып демде питеди.
Оқыушы буның китабын,
Көрсө де таслап кетеди.

Бир күни барса қарауға,
Китаптың халын сорауға.
Он-онбес китап өтипти,
Гөш, балық, насыбай орауға.

1955-жыл.

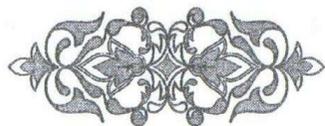
СОНДАЙ БОЛАР ДЕППЕДИҢ...

Өзиң туқым сепкениң,
Сондай болар деппедиң?! —
— Қағып жибер жүз грамм,
Ишпесең де көп, — дедиң.

— Мынаў найсап, — жийениң,
Уқсатып бир сөк, — дедиң.
— Мынаў жаман дайың ғой,
Арқасынан теп, — дедиң...

Мийўа берип турыпты,
Нәлшесинен еккениң.
Жастан солай үйретсең,
Кереги не өкпениң?!

1965-жыл.

НАҰҚАСЫ СОНДАЙ

Ишиң жанған жалындай,
Дийдарың қыс суп-суўық.
Әдетіңнен арымай,
Шаршады Сәнем кир жуўып.

Жасыңнан сүйип алғаның,
Тегинликте жылай ма?!
Азанда кийген шалбарың,
Батады күнде ылайға.

Минезиңе қарасам,
Уқсамайсаң басқаға.
Күнде сатып аласаң,
Аўрыўыңды ақшаға.

Перзентлериң өзиңнен,
Дүркіресип қашады.
Жудырықтай езилген,
Шыдай берсин қашанғы?!

Үйиңди сыран қыс еттиң,
Гүл көгермес суўықта.
Наўқасы сондай Есеттиң,
Жазылар ма жуўықта?!

БИР ДУКАНШЫ ЖӨНИНДЕ

Бир күни дүкәнға бардым,
Бир қуты консерва алдым.
Сатыўшы қолға берди,
Қабақ үйип, зорға берди.
Кирге де батқан екен,
Шаңы менен сатқан екен.
Қағазға да ораған жоқ,
Кеширим де сораған жоқ.
Қайтымы да берилмеди,
Жолдасым да еринбеди.
Көп күттик, «Қайтайық» дедим.
Жолдасым «айтайық» деди.
Еситти: «Сдача ма?» —
Деди ол жолдасыма.
Ақшаны атып урды,
Төрезисин тартып урды.
Ақшаны жолдасым алды,
Сатыўшы өкпелеп қалды.

«Ол ким?» деп атын сорасаң,
Дүканға барып қарасаң,
Шамалы саўдаласып көр,
Өзиң де таўып аласаң.

1958-жыл.

ТӘПБЕРДИ

Көпшиликке туп-турпайы,
Ҳамаллығы әпиўайы.
Председатель ағамызға,
Таўдай бийик абырайы.

Сондай узын тили буның,
Майы толы жилигиниң.
Гилтин қолға тутып келди,
Әдебият бөлиминиң.

Бир өзинде төрт-бес Һамал,
Қолтығында батпан самал.
Өшиккеннен өш алыўға,
«Домалақ»шыл арза қумар.

Айтсам талай гөплер жатыр,
Жыйналыста сөзге батыр.
Қызып кетер патырақлап,
Бирақ, сөзи қотыр-қотыр.

Өзин булттай бәлент услар,
Билмедим мен, қандай күш бар?!
Аяқларын тапылдатып,
Бадабатқа сондай қуштар.

Ислериниң биразы еп,
Айта берсем, тәрийпи көп.
Аға деп, бир сыйлайғойсаң,
Қомпаңлайды, қорқыттым, деп.

Сөйтип журтқа болды араз,
Папка толы жыйрық қағаз.
Урты бәрха көмпейиңки,
Зор белсенди, хамалпараз.

Көп күшенип пайда қуғар,
Ақша ушын өли қумар.
Ебин тауып басқаның да,
Мийнетине қолын тығар.

Келтирейик мысал буған,
Бир пьесаны берди маған.
— Бастырамыз тез арада,
Аударып бер орысшадан, —

Дегеннен соң, еттим тайын.
— Аудармаңа қосылайын,
Атымды да жазып жибер! —
Деди тағы, көрген сайын.

Китап болып шықты, бирақ,
Қолға ушлап көрсем қарап,
«Аудардым» деп атын жазған,
Меннен гөри жоқарырақ!

Ойламапты намыс-арды,
Буған қалай қолы барды?!
Бир күн барсам жалғыз өзи,
Алған барлық гонорарды.

Хәр бир истиң орны басқа,
Мийнет етип, қалдым босқа.
Басқалардан жеўге келсе,
Мешкей екен пискен асқа.

Усындайды мәп көреді,
Айтсаң қозар хәккелиги.

— Буның уят аға! — десем,
Хәкиреңлеп төпбереди.

Кеңсесине барсам тағы,
Түнериңки қас-қабағы.
Жөн сөзге де шарт етеди,
Жарылғандай асқабағы.

Жақсы жазсаң, жақтырмайды.
Тамшы сууды ақтырмайды.
Өз қурсағы қампайғанша,
Басқаға дәм таттырмайды.

Тақырдан шөп жыйнағандай,
Күшлеп жанын қыйнағандай,
Жазғанларын татып көрсең,
Қуры кепек шайнағандай.

Япырмай, хеш тартынбастан,
Жазғанларын кимлер басқан?!
«Қызыл байрақ», «Жеңіс хәуаз»
Дүканда тур қозғалмастан.

«Литфонд»ты да алып қолға,
Дәслең өзи шықты жолға.
Сочи, Ташкент, бәрін гезди,
Нәўбет бермей басқаларға.

Тек алғанды мәп көреді,
Халтурасын өткереди.
Талантлылаў адам көрсе,
Жиннен бетер жеккөреді.

Быдым-быдым хәрекеті,
Мәмилелик жоқ нийеті.
Қай ўақ көрсең гөзлеўли тур,
Жүрегиниң пистолеті!

1955-жыл.

ЗЫПБЕРДИЛЕР

— «ККГИЗ»де ақша болды,
Деген хабар тарай қалды.
Мен де бардым дәмеленип,
Нәубеттің ең болып алды.

Авторлар тур топар-топар,
Пәти қайтқан неше сапар.
Бәрхә аңлып отырмасаң,
Өзлігинен бермес хабар.

Анық билдим толы касса,
Директор тек «подпись» басса,
Бухгалтерде не турыс бар,
Кассир тезден берер ақша.

Хәзир бөлинеди «қырман» —
Деп, қуанып аңлып турман.
Директоры қабақ үйип,
Сөзге жууап берди зордан.

Болды дәслеп сапарым оң,
— Бир саат күт, келерсең соң.
Бухгалтерге тапсыраман,
Алмақ болсаң жети жүз сом. —

Деген сөзге, қалдым инанып,
Бирақ, сөзден кетти тайып.
Сегиз рет қатнап сол күн,
Қайттым үйге шаршап-талып.

Ертең барсам тағы сондай.
«Дәлийли» көп, айтар жағдай.
«ККГИЗ»дің басшылары,
Өтирикке соныңдай бай!

Тап мынандай түп-дереги,
Жөн сөз айтсаң жек көреді.
Кәпелімде я бухгалтер,
Я директор зып береді.

Көп шаршайсаң ізлеп оны,
Кеңсесінде адам толы.
Бухгалтерден талап етсең,
Директордың керек «қолы».

Жүріп солай сандаласаң,
— Япырмай, — деп, таң қаласаң.
Директорды көндирсең де,
Бухгалтерден алданасаң.

Айтпас хаслан «бермеймен» деп,
Түрлі-түрлі хийлеси көп.
Жумысыңнан қалдырады,
Ислейтуғын ұақтыңды жеп.

Биреу жүрсе аттай шауып,
Сыр билгенлер ебин тауып, —
Алып атыр, «бул не?» — десек,
Дейди бизди «бақырауық».

Дурыс жолдан кеткен тайып,
Оларға хеш емес айып.
Гейбиреулер өдетленген,
Авторларға қолын жайып.

Барсаң көрежағың усы,
Дауам етти жазы-қысы.

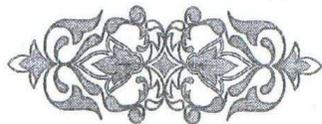
Қашан түйел бериледи,
Авторлардың өз хақысы?

Отырыпты бир нәхән шер,
— Ол ким десең, жәрдемши дер.
Директорға аўзын тутьп:
— Ананы қой, мынаған бер, —

Деп, жасырын буйрық берер,
Еплемейге күтә шебер.
Алды менен соған барың,
Ақша керек болса егер.

Биразлардың сөзин тыңлап,
Билдик истиң аңын аңлап.
Еплеп-сеплеп «дилмаш» болып,
Алған өзи отыз мыңлап.

Көргенимди жаздым хатқа,
Урынбадық патыратқа,
Аңсат жолын билген екен,
Алған дослар, берип сотқа.

ЖАЗЫҰШЫЛАР АҰҚАМЫНДА

Жазыұшылар аұқамының баслығы Марат Нурмухаммедов басқа жұмысқа өтип, орнына бираз ұақыт баслық сайланбай, мәкемеде хожасызлық хұким сүрип турады. Сондағы Тилеўбергеннің айтқаны:

Келгенди ким қабылдайды,
Секретарь табылмайды.
Консультантқа «отыр» десе,
Партшөлкемге бағынбайды.

Печьлерге от жағылмайды,
Қапылары жабылмайды.
Председатель болмағансоң,
Хеш ким уста шақырмайды.

Кадр деген қапылмайды,
Хәр ким келип тақылдайды.
«Сени сайлау керек» десек,
Басын ийзеп мақуллайды.

«Кәттәлар» хеш гәп урмайды,
Көп айтамыз «япырмайды».
Бул аұхалдан қутылар күн,
Енди қашан жақынлайды?!

1960-жыл.

ХЫЗМЕТИНЕН ҚУҰЫП ШЫҚТЫ

Ким халыққа қараса қырын,
Туұлап кетер хызмет орын.
Ақыл болсаң, алдан ойла,
Стол өңкіместен бурын.

* * *

Көпшиликтің жыйналысы,
Жүдө қызық жыйнақ усы.
Хеш биреўди гүнасыздан,
Келмес журттың қыйнағысы.

Жақсы исти жасырмайды,
Жаман иске бас урмайды.
Халық көзинше өтириктен,
Бир-биреўге асылмайды.

Қәте айтса болар айып,
Хеш ким кетпес гәптен тайып.
Ғақыйқатлық төрезисин,
Отыр хәмме алға жайып.

Баслық бираз сөйлеп бақты,
Маңлайынан терлер ақты.

Олай туұлап, булай туұлап,
Қасқалдақтай қанат қақты.

Дуў күлисти журттың бәри,
Хәзир буның келди ары.
Бирим-бирим сөз сөйлейди.
Колхозшының биразлары.

— Нырыққа сыймас еткен иси,
Деп, баслады талай киси.
— Шығарылсын баслық! — дейди,
Бәриниң де усынысы.

Баслық буған шоршып кетти,
Ашыў қысып дир-дир етти.
Билмедим мен, баслық неге,
Халықты сонша өкпелетти?

— Жүзи ысық, ойы харам,
Табылады бирең-сараң.
Соның бири усы баслық,
Өзлериңиз байқап қараң...

— Тахтайларды, ун-майларды,
Мотоцикл, буўдайларды,
«Списать» деп «подпись» қойып,
Сатыўға да қолы барды.

— Қосаман деп мал басына,
Маллар алып ақшасына.
Тап үш есе счет жазып,
Басып келди қалтасына.

Жумысшысы, устасы да,
Ағашы да, тахтасы да —
Орталықтан, сегиз қабат,
Жай салдырды бир басына.

— Мине буның «тәрбиясы»,
Маңлай терсиз мол дүньясы.
Аўзы ашық аңқаў болса,
Уйыстырды «мәргиясы».

Сезиги бар бирпараның,
Дереги көп масқараның.
Жағымпазлар жалбақлайды,
Аўзын басып көп жараның.

Талай қылмыс кетти суўып,
Биринен соң бири туўып.
Складшы, ферма баслық,
Тап өзине жақын жуўық.

— Кассир Сәмет жағымпазы,
Ара-тура қыз ағасы.
Минин айтсаң баслықтың тез,
Суўмаң етер «приказы».

— Гей жақсыны қуўды, кешти,
Мәселени жалғыз шешти.
Басқарманың ағзалары,
— Бул қалай? — деп гүңкилдести.

Деп, дәлиллеп айта берди,
Таңланбассаң, қәйтип енди?
Жас өспирим балалығы,
Елиў жаста қайтып келди.

Айтыўға да жүдә айып,
Қайқылығы қанат жайып,
Пинхан жайда мәслик қурды,
Талай сапар жолдан тайып, —

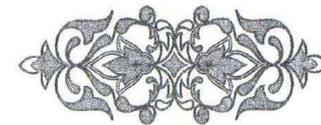
Деп, көпшилик айтып атыр,
Шыдайтуғын қайсы «батыр».

Фактлерди келтиргенде,
Қыйпақлады қайқы «батыр».

Ел санасы кетти артып,
Бул жүрипти кейин тартып,
Түсти сынның қақпанына,
Енди қыйын шығыў ғарғып.

Артқан менен меншик мүлки,
Дуйым журтқа болды күлки.
Сүйегине енген екен,
Бул баслықтың минез-қулқы.

Болған менен қандай мықлы,
Өз абыройын өзи жықты.
Колхозшылар жыйналыста,
Хызметинен қуўып шықты.

КРИТИКАШЫЛ БАСЛЫҚ

Клубқа адам лыққа толды,
Улыўма жыйналыс болды.
Орта бойлы, томпақ киси,
Тапыр-тупыр сөйлей қалды.

Ол ким десең, баслық Ораз,
Папкасы тур, ол да буўаз.
Қурсағына толтырылған,
Қабат-қабат жыйрық қағаз.

Мине, баслық таўлап муртын,
Көмпейтеди еки уртын.
Иште билим азлаў екен,
Бирақ пардозлапты сыртын.

Үххе-уххе! — деп қояды,
Көкке өрлеп тур қыялы.
Журттан өзін бийик санап,
Тап қораздай шыррыяды.

Гейде әсте, гейде қатты,
Даўыслары шығып жатты.
Еки қолын алға сермеп,
Аяқларын тыпырлатты.

Сол сөйлеўден тоқтамай ҳеш,
Үш саат өтти, болды кеш.
Соңғы сөзи мынаў еди,
Шын айтса, ол жөнсиз емес:

— Абырайсыз болмадым мен,
Толмай қалмас план деген.
Сонда-да көп кемшилик бар,
Критика керек екен.

Өзим болсам сүттен ақпан,
Аяғына салып қақпан, —
Критиканы тусай көрмең,
Мине соны айтажақпан!

Ис жақсылансын десеңиз,
Халық тәшиўишин еслесеңиз,
Критиканы күшейтиң,
Сонда биз тез-тез өсемиз.

Үндемейсиз неше айлап,
Қоябермең тилди байлап.
Сын пикирдің азлығынан,
Аўырдым мен соны ойлап, —

Деди баслық, көрсетип «жол»,
Бираз адам көтерди қол.
Соннан кейин тоқтады да,
Муртын таўлап отырды ол.

Көз жиберип тумлы-тусқа,
Өзи сөз берди бир қызға.
Хәмме тегис жалт қарасты,
Белсенди қыз Сәрбиназға.

— Итибар бермейсиз иске,
Уйқыдан турып тал түсте,
Тағы журтқа дигирлейсиз,
Мүнәсип бе өзиңизге?!

Бәри көпшиликке аян,
Излейсиз қырғаўыл-қоян.

Тағы бир талабыңыз бар,
Кешке қарай болып пьян...

Бул сөз көпке тәсир етти,
Ораз баслық қорқып кетти.
Сонда-да қыз қысынбастан,
Критикасын дауам етти:

— Ферма малын саттырдыңыз,
Меншик малды арттырдыңыз.
Пәп-пәкизе жеңгей турып,
Уялмай қыз айттырдыңыз.

Буған хәмме дуў күлисти,
Ораз баслық шоршып түсти.
Иште кеги қайнап отыр,
«Көрермен» деп, усы қызды!

Әбден шыдамады баслық,
— Мынаў сөзиң маған қаслық,
Тилиңди тарт, қарындасым,
Бул не деген жарамаслық!

Колхоз малын жегеним жоқ,
Тап соны айт дегеним жоқ.
Сен-ғой жүдө баспалаттың,
Өйтериңди билгеним жоқ.

Енди арғы жағын қазба,
Айтсаң меннен басқа аз ба?!
Қояғойшы, қарындасым,
Гәпти басқа жақтан қозға! —

Деп, ол сөзди бурмақ болды,
Қызға қарсы турмақ болды.
Тула бойы дир-дир етип,
Денесине ашыў толды.

Адамлар тағы күлисти,
Еп-ерси көрди бул исти.
Сәрбиназ айтып болған соң,
Шәмши ата сөзге киристи:

— Буның уят, баслық Ораз,
Көп пенен сен болма араз.
Әдетиңе қарағанда,
Критика еле де аз.

Кеше ғана үш-төрт малды,
Тап иниң базарға салды.
Бир фермадан он бес бузаў,
«Приход»қа өтпей қалды.

Соны-да сен алмақшысаң,
Журтты тек алдамақшысаң!
Өз басыңның ғамын ойлап,
Ғийле, тәсил салмақшысаң.

Көзин бояп болмас көптиң,
Меншикке сонша жер ектиң.
Колхоздың мәпин ойламай,
Өз пайдаңа көшип кеттиң! —

Деп, қозғады көп фактти,
Жасаған екен актти.
Қалтасынан соны алып,
— Минекей, — деп алға тутты.

Ғеш көрмеген бундай жаза, —
Баслық болды шыжа-пыжа.
Соналаған сыйырлардай,
Тыпыршылап кетти маза.

Нурман айтты:— Баслық аға,
«Жасырмаң» — деп айттың жаңа.

Сөз өзиңе келгеннен соң,
Шыдамадың критикаға.

Қәтелик тегин жатпайды,
Бултақлағаның жақпайды.
Хәмме де жүдө саналы,
Сени хасла алдатпайды.

Баслық айтты: — Тилиң қышып,
Айтқан менен, хұррем ушып,
Хеш қорқпайман, сизлерди ким,
Өшиктирген көзин қысып ...

Мойнына алмады хеш бир.
Болды критика урха-ур!
Бир ўақта баслықты көрсем,
Урты көмпейип жылап тур!

Аз тарыс күшейип кетти,
Ораз көпти өкпелетти.
«Шығарылсын бул баслық» деп,
Жәмәәти қарар етти.

Оразға бул қатты тийди,
Жыйналыстан соң бас ийди.
— Енди бундай қәтеликтің,
Қасынан жүрмеспен! — дейди.

1954-жыл.

АЙТЫСЛАРДАН

1935-жыллары Мойнақ районының «Мәдели» ауылына Кәримбай Муўсаев деген жигит муғаллим болып барады. Ол хәммеге өзін шайыр етип танытқысы келеди, хәзил жазады. Әсиресе, қыз-жигитлерге сын таға береді. Соның бир қосығын ауыл Кеңесиниң хаткери Мәрпет Нәменов деген жигит ауылда ауырып жатырған жас шайыр Тилеўберген балаға (ол күнде солай аталған) алып барады. Ол Кәримбайдың сөзине қосық жазады.

КӘРИМБАЙДЫҢ СӨЗИ

Мойнақтың елине келдим,
Мәдели жерине келдим.
Теңизин, көллерин көрдим,
Егинлери де бар екен.

Теңизден сүен аўлайды,
Желқом хәм ескек таўлайды.
Көллерге тағы қатнайды,
Мал баққан шарўалар екен.

Мен бир жүрген шайыр едим,
Жоқарыдан келип едим.
Муғаллим боп сабақ берип,
Биразлары билмес екен.

Жаслары отырыспа қуарар,
Қыз-жигитлер соған барар.
Үлкенлер төрде отырап,
Бизлерди сыйламас екен.

Қызлары сулыў болса да,
Берген кесени алса да,
Бир өзи аўлақ қалса да,
Айтқан тилди алмас екен.

Қызлар-жигитлер қасында,
Жеккелик келди басыма.
Мирәт жоқ ғарры-жасыңда,
Мениң кеўлим қалған екен.

«Жеткиншек» хәм «Бирлик» ели,
Марпет, Сағый, Жәдигери,
Мен бунда келгеннен бери,
Қызға таныстырған емес.

Түсиремен абырайын,
Хәмме журтқа танытайын.
Қосық жазып қатырайын,
Кимнің зорын билмес екен!

Қыз жеңгеси танымады,
Айнаханы мазақлады.
Сөйтип, маған қарамады,
Шайырды аңламас екен.

Муғаллиммен мениң өзим,
«Гәзийт»ке де шыққан сөзим.
Барлығын көрип тур көзим,
Қыз-жигити надан екен.

Шайыр болып атын жайған,
Муўса улы Кәримбайман.
Қосық жазып қорқытаман,
Шайырлықты билмес екен.

ТИЛЕЎБЕРГЕННИҢ ЖУЎАБЫ

Мен билмеймен хаслы-затың,
Жоқарыдан келген жигит.
Кәримбай ма ырас атың,
Бизиң журтқа күлген жигит?

Пайда жоқ көмпейген урттан,
Еситемен сени сырттан.
Тап келгендей басқа журттан,
Бизлерди жат көрмең, жигит.

Бурынғының жолын тутып,
Отырыспада қызлар күтип,
Ұақтыңда тым-тырыс кетип,
Сырттан сайып күлген жигит.

Жарамапты саған Мойнақ,
Сөзлериң бар дойнақ-дойнақ.
Жүрипсең ким менен ойнап,
Тақым салдың бирден жигит.

Көринесең сөзге батыр,
Айтқанларың қотыр-қотыр.
Гәп таппасаң тыныш отыр,
Тақырдан шөп терген жигит.

Жәдигер менен Мәрпетке,
Сағыйдулла, қызлар бетке,
Басқа да ғошшақ жигитке,
Айып тағып илген жигит.

Қайдан таптың шайырлықты,
Тутысайық болсаң мықлы.

Бизиң елат адамлықты,
Үйренбейди сеннен, жигит.

Шайыр болсаң, айтысайық,
Бир-бирейге қатысайық.
Сөздің оғын атысайық,
Болсаң егер мерген жигит.

Анда шаўып, мында шаўып,
Хәр кимге бир жала жаўып,
«Қоясаң» деп, бир қыз таўып,
Хақың барма берген, жигит?!

Сулыўларды саған қыйып,
Гәплессин деп қойған жыйып.
Барыўдан қабақты үйип,
Хәр муқамға дөнген жигит.

Саған пайда ойлағанда,
Түсинбейсең ойнағанға.
Өкпелепсең Айнаханға,
Пәмиң қайда, менмен жигит.

Хәр нәрсеге керек төзим,
Жатық болса айтқан сөзиң,
Қарапайым болсаң өзиң,
Орын берер төрден жигит.

Әдепсизлик — елге күлген,
Қоқаңламас халын билген.
Болғанлықтан жасың үлкен,
Қатты айтпай жүрмен, жигит.

Гәпиң аўыр ғарры, жасқа,
Өлемата хәдден аспа! —
Бизиң елге аўыз ашпа,
Деген Тилеўберген жигит.

1935-жыл.

МАЗМУНЫ

Мәспәмбеттің түси	3
Жазыўшы хәм алтын балық	5
Шернияздың дуўасы	8
Тәшимнің талабы	11
Қыз сүйген жигит	17
Шайыр хәм қайқы жигит	20
Алламурат әлпайым	21
Суўға кеткен адам	23
Бир сыншыға	26
Қәуесет таратыўшыларға	27
Өсекшилер	29
Хәмелпаразға	30
Енди қарасам	31
Баспасөздің бир дөкейине	33
Қосық хақында қосық	38
Сондай болар деппедиң	40
Наўқасы сондай	41
Бир дүқаншы жөнинде	42
Тәпберди	43
Зыпбердилер	46
Жазыўшылар аўқамында	49
Хызметинен қуўып шықты	50
Критикашыл баслық	54
Айтыслардан	59

ТИЛЕҮБЕРГЕН ЖУМАМУРАТОВ

**ЖАЗЫҰШЫ ҲӘМ
АЛТЫН БАЛЫҚ**

«Билим» баспасы
Некис — 2015

Редактор *З. Өсербаева*
Художник *К. Рейпназаров*
Көрк. ред *И. Сержанов*
Тех. редактор *З. Алламуратов*
Оператор *А. Бегдуллаева*

**Лицензия: АІ №108, берилген ўақты 2008-жыл
15-июль.**

Басыўға руқсат етилди. 2.10.2015-жыл. Форматы 84x108 $\frac{1}{32}$ «Pragmatica KRKP» гарнитурасы. Офсет баспа қағазы. Офсет баспа усылында басылды. Көлеми 2,0 б.т. 3,36 шәртли б.т. 2,86 есап б.т. Нусқасы 500 дана. Баҳасы шәртнама бойынша. Буйыртпа №18.

«Билим» баспасы, 230103. Некис қаласы,
Қарақалпақстан көшеси, 9.

Электрон мәнзил: bilim.baspa.@bk.ru

«Билим» баспасында басып шығарылды.